

ЭКАНОМІКА, КІРАВАННЕ І ІНФАРМАТЫКА

УДК 631.151.2

М. А. БЫЧКОУ

**ЭКАНАМІЧНЫ МЕХАНІЗМ АКЦЫЯНЕРНЫХ АДНОСІН
ПРЫ ВЫТВОРЧАСЦІ ЯЛАВІЧЫНЫ І СВІНІНЫ
НА АСНОВЕ КААПЕРАЦЫІ**

У рэспубліцы налічваецца больш за 230 жывёлагадоўчых комплексаў па вытворчасці ялавічыны і свініны, значная частка якіх з пункту погляду забеспячэння рэсурсамі функцыянуе на аснове міжгаспадарчай кааперацыі. У 1991 г. у іх выраблена 18% ялавічыны і 69% свініны, атрыманых у грамадскім сектары. Эфектыўнасць вытворчасці тут у 1,5—2 разы больш высокая, чым у сярэднім па калгасах і саўгасах АПК. Аднак вытворчыя магутнасці выкарыстоўваюцца толькі на 60—70%. Асноўная прычына — парушэнне гаспадарчых сувязяў. Дастаткова адзначыць, што ў 1991 г. у параўнанні з 1989 г. пастаўкі маладняку буйной рагатай жывёлы гаспадаркамі-ўдзельніцамі на комплексы па вытворчасці ялавічыны скараціліся на 24%, а іх доля ў агульнай колькасці выдаткаваных канцэнтраваных кармоў складала толькі 1,5%.

Гэта адбываецца галоўным чынам па той прычыне, што будаўніцтва комплексаў і стварэнне на іх базе ў большасці выпадкаў міжгаспадарчых фарміраванняў здзяйсняліся з парушэннем прынцыпаў добраахвотнасці, без удзелу партнёраў у стварэнні сумесных фондаў і змянення іх галіновай структуры ў бок вытворчасці непрафілюючых відаў прадукцыі, а таксама размежавання эканамічнай адказнасці за развіццё кааперацыі.

Аднаўленне кааператыўных асноў вытворчасці (рэінтэграцыя) з'яўляецца магчымым, на наш погляд, з дапамогай выкарыстання акцыянерных адносін. Гэта звязана, па-першае, з разнастайнасцю, гібкасцю і універсальнасцю такіх адносін, што дазваляе хутка сканцэнтравать неабходныя рэсурсы за кошт самых розных крыніц, прыцягнуць да ўдзелу ў вырашэнні той або іншай праблемы максімальную колькасць зацікаўленых асоб; па-другое, пры акцыянернай форме адносін дасягаецца пажаданая інтэграцыя эканамічных інтарэсаў узаемадзеючых прадпрыемстваў шляхам устанаўлення простаі і лёгкаразумелай прамой залежнасці велічыні дывідэндаў ад канчатковага выніку сумеснай дзейнасці.

Прынцыповай перавагай акцыянерных формаў развіцця інтэграцыйных тэндэнцый з'яўляюцца, на наш погляд, кааператыўныя асновы. Аналагічна таму, як у працэсе непасрэдна вытворчасці спецыфіка аграрных адносін абумоўлівае неабходнасць кааператыўных формаў гаспадаркі тым, што праца работніка-ўласніка з'яўляецца больш эфектыўнай, чым праца найміта, фарміраванне акцыянернай уласнасці можа таксама забяспечыць больш высокую ступень зацікаўленасці ў выніках ажыццяўляемай дзейнасці.

Па сутнасці, акцыянерныя адносіны — гэта спецыфічная рэаліза-

цыя кааператыўнага прынцыпу ўласнасці на міжгаспадарчым узроўні. Абумоўленая гэтым узроўнем неабходнасць фармалізацыі (у выглядзе каштоўных папер-акцый) менавіта і складае гэтую спецыфічнасць.

Стварэнне акцыянерных таварыстваў па вытворчасці ялавічыны і свініны можа адбывацца двума шляхамі.

I. Аб'яднанне сродкаў заснавальнікаў пры захаванні поўнай самастойнасці ўдзельнікаў. У гэтым выпадку ў аснове функцыянавання акцыянернага таварыства павінен ляжаць Дагавор паміж заснавальнікамі і Статут. У якасці паю заснавальнікаў у сумесную вытворчасць могуць выступаць будынкі, збудаванні, кармы, маладняк, грашовыя сродкі. Кошт маёмасці, якая ўносіцца, вызначаецца сумесным рашэннем заснавальнікаў таварыства, а ўклад (пай), ацэнены ў вартасным выражэнні, складае долю заснавальнікаў у Статутным фондзе. Уяўляецца, што пры ацэнцы збожжа, маладняку, якія пастаўляюцца на комплексы, неабходна арыентавацца на сярэднія рыначныя або закупачныя цэны; што ж датычыць будынкаў, збудаванняў — на нормы амартазацыі. Пры гэтым у якасці ўкладу галаўнога прадпрыемства выступаюць таксама і бягучыя выдаткі па комплексу (аплата работнікаў, якія заняты на абслугоўванні жывёлы, электраэнергія, паліва і да т. п.), памер якіх вызначаецца сходам заснавальнікаў таварыства.

На выдзеленую долю паю (укладу) заснавальнік атрымлівае акцыю. Акцыя дае права яе ўладальніку на атрыманне часткі даходу ад прыбытку акцыянернага таварыства і на ўдзел у яго кіраванні.

Агульны намінальны кошт выпушчаных акцый не павінен перавышаць памер Статутнага фонду, паколькі павелічэнне выпуску акцый прыводзіць да таго, што пры адным і тым жа прыбытку зніжацца дывідэнды, якія атрымліваюцца па акцыях.

II. Пераўтварэнне дзеючых буйных комплексаў у акцыянерныя прадпрыемствы. У гэтым варыянце мэтазгодна адрозніваць прамыя (выкупныя) і адваротныя (дароўныя) акцыянерныя адносіны. Прамыя акцыянерныя адносіны прадугледжваюць непасрэднае ўнясенне юрыдычнымі асобамі грашовых сродкаў з мэтай выкупу маёмасці комплексу. Адваротныя (дароўныя) акцыянерныя адносіны азначаюць выдачу юрыдычным асобам на выдзеленую долю (пай) акцый і вызначэнне за імі права ўласнасці на пай.

Механізм пераўтварэння комплексаў у акцыянерныя прадпрыемствы заключаецца ў вызначэнні кошту маёмасці комплексу, фарміраванні Статутнага фонду, выпуску акцый, парадку іх набыцця.

Рэгуляванне акцыянерных адносін — адна з найбольш складаных праблем. Яна абумоўлена перш за ўсё тым, што сам працэс кааперавання прадпрыемстваў аб'ектыўна прыводзіць да ўзмацнення вытворчых сувязяў і неабходнасці ўдасканалвання адносін паміж заснавальнікамі сумеснай вытворчасці.

Сувязі ва ўмовах кааперацыі можна аб'яднаць у тры групы: арганізацыйна-кіраўніцкія, вытворча-тэхналагічныя і фінансава-эканамічныя. Яны ахопліваюць усе стадыі каапераванай вытворчасці — ад прыняцця рашэння аб сумесным супрацоўніцтве да заканчэння размеркавання атрыманых вынікаў.

Сутнасць механізма рэгулявання эканамічных адносін заключаецца ва ўстанаўленні і пастаянным падтрыманні неабходнай прапарцыяльнасці ўсіх звёнаў і элементаў у ажыццяўленні каапераванай вытворчасці, накіраванай на забеспячэнне ўзаемавыгоднага ўдзелу прадпрыемстваў пасля іх кааперацыі ў сумесным супрацоўніцтве.

Арганізацыйна-кіраўніцкія сувязі адлюстроўваюць характар такіх эканамічных адносін каапераваных прадпрыемстваў, якія ўзнікаюць і фарміруюцца ў працэсе абгрунтавання мэтазгоднасці стварэння сумеснай вытворчасці; вызначэння магчымага складу ўдзельнікаў і іх вытворча-тэхналагічных функцый; прыняцця рашэнняў прадпрыемствамі аб добраахвотным уступленні ў склад заснавальнікаў; распрацоўкі і за-

цвярджэння актаў і дакументаў па функцыянаванні сумеснай вытворчасці; утварэння дэмакратычных органаў самакіравання з выразным вызначэннем іх функцый; планавання вытворчай дзейнасці; устанавлення прынцыпаў дагаворных адносін і вызначэння зместу гаспадарчых дагавораў, парадку іх выканання; устанавлення і падтрымання сувязяў з забеспячэнцкімі і нарыхтоўчымі арганізацыямі, абслугоўваючымі, перапрацоўваючымі і іншымі прадпрыемствамі; ажыццяўлення аперацыйнага кіравання сумеснай вытворчасцю.

Вытворча-тэхналагічныя сувязі развіваюцца ў працэсе абгрунтавання парадку і ўмоў фарміравання Статутнага фонду; вызначэння ўмоў і арганізацыі забеспячэння неабходнага натуральна-рэчавага ўдзелу прадпрыемстваў у тэхналагічным цыкле сумеснай вытворчасці шляхам перадачы матэрыяльных рэсурсаў (маладняку, кармоў); ажыццяўлення вытворча-гаспадарчай дзейнасці па выкананні абавязкаў перад заснавальнікамі; арганізацыі рэалізацыі.

Фінансава-эканамічныя сувязі функцыянуюць у працэсе вызначэння памераў долевых укладанняў у сумесную вытворчасць; распрацоўкі і выкарыстання цэнавага механізму пры функцыянаванні вытворчасці; абгрунтавання метадаў размеркавання дывідэндаў.

Карацей кажучы, у дзейнасці акцыянернай вытворчасці пастаянна рэгулююцца ўдзел прадпрыемстваў у сумеснай дзейнасці, з аднаго боку, і размеркаванні прыбытку — з другога.

Практыка сведчыць, што пры рэгуляванні эканамічных адносін прадпрыемстваў пры іх кааперацыі неабходна строга прытрымлівацца наступных асноўных прынцыпаў: забеспячэнне дзейнасці сумеснай вытворчасці на аснове поўнага гаспадарчага разліку і самафінансавання, матэрыяльнай зацікаўленасці і адказнасці заснавальнікаў пры захаванні іх гаспадарчай самастойнасці і правоў юрыдычнай асобы; развіццё дэмакратычных формаў гаспадарання, самакіравання і эканамічных метадаў кіравання каапераванай вытворчасцю; удзел каапераваных прадпрыемстваў у сумесным супрацоўніцтве на раўнапраўна-дагаворных асновах, стварэнне неабходных арганізацыйна-эканамічных умоў для выканання ў вызначаныя тэрміны дагаворных абавязкаў.

У акцыянерных адносінах пры міжгаспадарчай кааперацыі вызначальным павінен быць падзел эканамічнай адказнасці паміж партнёрамі за развіццё сумеснай вытворчасці. У адпаведнасці з рознымі варыянтамі размежавання адказнасці можа існаваць некалькі мадэляў гаспадарча-разліковых адносін. Першы варыянт — гэта поўная адказнасць заснавальнікаў за расшырэнне ўзнаўленне асноўных і абаротных фондаў, другі — змешаная адказнасць, калі заснавальнікі адказваюць за першапачатковыя ўкладанні ў вытворчыя і невытворчыя фонды, а за наступнае назапашванне адказвае ўжо галаўное прадпрыемства. Згодна з трэцім варыянтам, прадугледжваецца таксама змешаная адказнасць, аднак заснавальнікі адказваюць як за першапачатковыя ўкладанні ў вытворчыя і невытворчыя фонды, так і за вытворчыя назапашванні, а на галаўное прадпрыемства ўскладаецца адказнасць толькі за невытворчыя фонды.

Пры трэцім варыянце размежавання адказнасці заснавальнікаў прымаецца канчатковае рашэнне аб мэтазгоднасці пашырэння сумеснай вытворчасці. Калі ж развіццё вытворчасці пачне фінансаваць толькі галаўное прадпрыемства, яно, безумоўна, будзе імкнуцца да самаразвіцця, нават калі гэта супярэчыць інтарэсам іншых заснавальнікаў. Укладанні ж у развіццё невытворчай сферы з'яўляюцца моцным эканамічным стымулам, з прычыны чаго будаўніцтва сацыяльных аб'ектаў мэтазгодна паставіць у залежнасць ад даходу гэтага прадпрыемства.

У адпаведнасці з трыма варыянтамі размежавання ступені эканамічнай адказнасці вызначаюцца наступныя мадэлі гаспадарчаразліковых адносін. Першая — гэта арэнда, калі калектыў галаўнога прадпрыемства нясе поўную эканамічную адказнасць за акупнасць бягучых

затрат, захава насць маёмасці і стварэнне даходу, які забяспечвае пэўны ўзровень адлічэнняў заснавальнікам. Заснавальнікі адказваюць за своечасовае якаснае забеспячэнне рэсурсамі. У гэтым выпадку даход, што паступае заснавальнікам, вызначаецца велічынёй іх затрат на стварэнне і развіццё сумеснай вытворчасці і памерам прыбытку, які трэба размеркаваць. Узаемаразлікі ажыццяўляюцца па дагаворнай цане за адзінку рэсурсаў у адпаведнасці з долевым укладаннем у сумесную вытворчасць, што вызначаецца ў пачатку тэхналагічнага цыкла з наступнай карэкціроўкай (індэксацыяй) у сувязі са змяненнем цэнаў на прадукцыю прамысловага паходжання, падаткаў, плацяжоў, якія аб'ектыўна змяняюць сабекошт прадукцыі.

Другі від гаспадарчаразліковых адносін партнёраў па кааперацыі можна назваць мадэллю «норматыўнай рэнтабельнасці». У гэтым варыянце заснавальнікі вызначаюць неабходны ўзровень рэнтабельнасці галаўнога прадпрыемства ад сумеснай вытворчасці і адпаведную масу прыбытку. Гаспадарчаразліковы даход заснавальнікаў з'яўляецца астаткам прыбытку, за выключэннем адлічэнняў галаўному прадпрыемству. Неабходны ўзровень рэнтабельнасці — гэта яе мінімальны ўзровень, які пры наяўных эканамічных і сацыяльных умовах забяспечвае расшыранае ўзнаўленне ў зададзеных межах.

У сучасных умовах гэтае пытанне можна вырашыць на аснове вызначэння неабходнага памеру гаспадарчаразліковага даходу. Ён уяўляе сабой кошт валавой прадукцыі без уліку выдаткаў на аплату кошту зрасходаваных сродкаў вытворчасці (без плацяжоў у дзяржбюджэт і адлічэнняў вышэйстаячым арганізацыям) і вяртанне пазык. Патрэбы ў гаспадарчаразліковым даходзе падзяляюцца на дзве часткі. Адна з іх вызначаецца колькасцю работнікаў, узроўнем іх кваліфікацыі і ўмовамі працы, якім павінен адпавядаць пэўны ўзровень зароботнай платы; памерам неабходных фондаў матэрыяльнага заахвочвання звыш зароботнай платы і на сацыяльнае развіццё калектыву. Гэтая частка неабходнага гаспадарчаразліковага даходу вызначаецца ў разліку на аднаго сярэднегадавага работніка, занятага вытворчасцю прадукцыі, і на ўвесь яе аб'ём. Другая частка неабходнага гаспадарчаразліковага даходу абумоўлена расшыраным узнаўленнем асноўных вытворчых фондаў. Памеры патрэб на гэтыя мэты вызначаюцца, з аднаго боку, тэмпамі і аб'ёмам павелічэння вытворчасці прадукцыі, а з другога — фондаёмістасцю гэтай прадукцыі.

Для вылічэння памеру неабходнага гаспадарчаразліковага даходу можна карыстацца формулай

$$Г_d = З_n + П + \Phi_c + П_c \frac{\Phi_n}{C}, \quad (1)$$

дзе $Г_d$ — неабходны гаспадарчаразліковы даход, тыс. руб.; $З_n$ — зароботная плата, тыс. руб.; $П$ — неабходны памер прэмій з фонду матэрыяльнага заахвочвання, тыс. руб.; Φ_c — памер фонду сацыяльнага развіцця, тыс. руб.; $П_c$ — намечаны прырост прадукцыі пэўнага віду па сабекошце, тыс. руб.; Φ_n — норматыўная патрэбнасць у асноўных абаротных фондах на адзінку прадукцыі (па сабекошце), руб.

Калі да норматыўнага ўзроўню гаспадарчаразліковага даходу па галіне ў цэлым дадаць усе віды плацяжоў у бюджэт і адлічэнняў ад прыбытку, то атрыманая сума складзе памер неабходнага прыбытку, а ў працэнтах да сабекошту — норму неабходнай рэнтабельнасці.

Пры практычнай рэалізацыі акцыянерных адносін мэтазгодна прытрымліваюцца наступнай паслядоўнасці.

Этап 1. Вызначаецца памер дывідэнду ад сумеснай вытворчасці. Тут можна выкарыстаць два падыходы. Пры першым падыходзе ўся маса прыбытку (пасля фарміравання сумесных фондаў і адлічэнняў галаўному прадпрыемству) накіроўваецца для налічэння дывідэндаў.

У гэтым выпадку папярэднія разлікі за пастаўляемыя рэсурсы ажыццяўляюцца па цэнах, якія вызначаюцца сходам заснавальнікаў і выкарыстоўваюцца пры ацэнцы долевых укладаў у Статутны фонд. У другім выпадку для налічэння дывідэндаў выкарыстоўваецца толькі частка агульнай масы прыбытку. Тут узаемаразлікі за пастаўляемыя рэсурсы ажыццяўляюцца па дагаворнай цане з уключэннем у яе астатняга памеру прыбытку.

У першым выпадку велічыня дывідэнду можа быць вызначана па наступнай формуле:

$$D_p = B - Z - P_r - \Phi M - \Phi P - P\Phi, \quad (2)$$

дзе B — выручка ад рэалізацыі прадукцыі, тыс. руб.; Z — затраты на вытворчасць сумеснай прадукцыі, тыс. руб.; P_r — маса прыбытку галаўнога прадпрыемства ад сумеснай дзейнасці, тыс. руб.; ΦM — фонд матэрыяльнага заахвочвання, тыс. руб.; ΦP — фонд развіцця акцыянернага таварыства, тыс. руб.; $P\Phi$ — рэзервовы фонд, тыс. руб.

Маса прыбытку галаўнога прадпрыемства ад сумеснай вытворчасці вызначаецца па формуле

$$P_r = B - \frac{B}{k}, \quad (3)$$

дзе B — выручка ад рэалізацыі прадукцыі, тыс. руб.; k — каэфіцыент самаакупнасці:

$$k = 1 + \frac{P}{100}, \quad (4)$$

дзе P — норма даходу галаўнога прадпрыемства, %.

У другім выпадку памер дывідэнду вызначаецца па формуле

$$D_p = \frac{B - Z - P_r - \Phi M - \Phi P - P\Phi}{100} P, \quad (5)$$

дзе P — велічыня прыбытку для налічэння дывідэндаў, %.

Этап 2. Абгрунтоўваюцца дагаворныя цэны на адзінку пастаўляемых рэсурсаў. Для гэтага вызначаецца, якая маса размяркоўваемага даходу прыпадае на 1 руб. долевага ўдзелу (укладу) у сумесную вытворчасць па формуле

$$D_y = \frac{B - Z - P_r - \Phi M - \Phi P - P\Phi - D_p}{D}, \quad (6)$$

дзе D — долевы ўклад у сумесную вытворчасць (Статутны фонд), тыс. руб.

Дагаворная цана за 1 кг жывой масы пастаўляемага маладняку разлічваецца па формуле

$$C_m = \frac{(M \cdot D_y) \cdot \Gamma + M}{M_{ж}}, \quad (7)$$

дзе M — кошт адной галавы маладняку (у ацэнцы па затратах на атрыманне прыплоду і прыросту да моманту рэалізацыі на комплекс у адпаведнасці з тэхналогіяй, руб.*); $M_{ж}$ — жывая маса пастаўляемага маладняку, ц; Γ — колькасць пастаўляемых галоў.

Дагаворная цана за 1 т збожжа, пастаўляемага на комплекс, разлічваецца па формуле

$$C_a = \frac{(3 \cdot D_y) + 3}{K_a}, \quad (8)$$

* Затраты на атрыманне прыплоду вызначаюцца па формуле

$$Z_n = \frac{2(3_k - C_{nn})}{12} K_{zn},$$

дзе 3_k — затраты на догляд кароў на працягу года, руб.; C_{nn} — кошт пабочнай прадукцыі, руб.; K — каэфіцыент затрат запускога перыяду (0,7).

дзе $З$ — збожжа ў ацэнцы па дзеючай закупачнай цане, руб.; K_a — аб'ём пастаўляемага збожжа, ц.

Этан 3. Вывначаецца індывідуальная велічыня дывідэнду кожнага акцыянера. Для гэтага першапачаткова вызначаецца пераводны каэфіцыент (велічыня дывідэнду на 1 руб. Статутнага фонду)

$$K_{\pi} = \frac{D_v}{C_{\phi}}, \quad (10)$$

дзе D_v — агульная сума дывідэнду, тыс. руб.; C_{ϕ} — велічыня Статутнага фонду, тыс. руб.

Індывідуальная велічыня дывідэнду i -га акцыянера вызначаецца памнажэннем велічыні яго Статутнага фонду (C_i) на пераводны каэфіцыент (K_{π}):

$$D_{vi} = K_{\pi} \cdot C_i. \quad (11)$$

Неабходна заўважыць, што выкананне дагаворных абавязацельстваў і поўны ўлік інтарэсаў заснавальнікаў з'яўляюцца найважнейшай умовай эфектыўнасці акцыянерных адносін. Дагавор павінен выступаць як сумеснае рашэнне заснавальнікаў, якое фарміруе вытворчую праграму ўдзельнікаў кааперацыі.

Summary

The paper considers material about joint-stock company in the sphere of beef and pig production on the basic large complexes.

БелНДІЭП
АПК

Паступіў у рэдакцыю
05.09.92